

UTAK MENTÉN

A Laczkó Dezső Múzeum közösségi programja

PÉTERVÁRY-SZANYI BRIGITTA¹

Magyar Régészet 12. évf. (2023) 3. szám, pp. 69–73.

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum 2015 körül kezdett nyitni a fémkeresős kutatók felé. Az év során létrejött jogi környezet új keretek között lehetőséget teremtett a régészet iránt érdeklődő, fémkeresővel rendelkező magánszemélyek és múzeumok közötti együttműködésre. A múzeummal együttműködni szándékozó fémkeresősökkel először Csirke Orsolya és S. Perémi Ágota vették fel a kapcsolatot. Ekkor még alkalomszerűen, egy-egy terepbejáráson vehettek részt a jelentkezők.

Hamarosan más régészek vették át az egyre sokasodó érdeklődőkkel való foglalkozást, és idővel megszületett a tudományos kutatási tervre alapuló program igénye. A program fő témájaként a Via Magna vonalára esett a választás, az itt futó középkori és római út vonala és viszonya, valamint az út mentén fekvő római és bronzkori lelőhelyek kerültek a fókuszba.

A program gyakorlati részének kidolgozása Péterváry Tamás, Gyórfy-Villám Zsombor, Balatincz Anna és Gönczi Vivien munkájának köszönhető.

Kulcsszavak: közösségi régészet, fémkereső, kutatási program, múzeum

A program működési elvének felállításához több másik programmal, „jógyakorlattal” ismerkedtek meg a múzeum munkatársai, és igyekeztek hasznosítani a tapasztaltakat. Így például szolgált a Ferenczy Múzeumi Centrum mellett működő Közösségi Régészeti Egyesület nagyszámú önkéntest tömörítő, terepi alkalmakat és oktatást is magába foglaló programja, illetve az orosházi Nagy Gyula Területi Múzeum mellett működő önkéntesek gyakorlata, valamint a pápai Gróf Esterházy Károly Múzeum közösségi régészeti tevékenysége.

Egy múzeumon belül rendkívül fontos az intézményvezetői döntés jelentősége, hiszen vezetői jóváhagyás és támogatás nélkül nem lehet a megfelelő emberi és anyagi erőforrásokat a program kialakítása és működtetése mögé rendelni, például biztosítani a bekerülő anyag folyamatos restaurálását. A múzeumigazgatónak fel kell ismernie, mivel jár a program felvállalása, és mennyire elvárt társadalmi igény ennek megléte.

A programért a múzeumon belül egy régész munkatárs – Oláh Dóra – felelős 2024 januárjától, így ő emellett csak nagyon ritkán vesz részt beruházáshoz kapcsolódó munkákban. Mellette azonban szakmailag a múzeum összes régész munkatársa, továbbá Törő Balázs és L. Karsai Henriett néprajzosok is aktív részei a szervezésnek és a feldolgozásnak, míg a hadi emlékek esetében, illetve az oktatásban pedig Pálffy Sándor szerepe jelentős. A bekerülő tárgyak restaurálását Horváth Szulamit Emma végzi.

A PROGRAM CÉLJA

A program célja, hogy olyan közösségi kezdeményezéssé váljon, amely előre meghatározott tudományos kutatási terv alapján dolgozik, hosszú távon az önkéntesekkel közösen kerül meghatározásra, akik a munka minél több stádiumában bevonásra kerülnek. Közösségi kezdeményezésként fontos eleme a bemutatás is, rendszeres kiállítások és kiadványok formájában, amelyeken nemcsak megemlézésre kerülnek a résztvevők, hanem aktív szerepet is kapnak. Egy valódi közösségi múzeum részeként képzeljük el a programot, szoros együttműködésben a szomszédos vármegyékkel és országos intézményekkel, valamint aktív kommunikációban a más közösségi régészeti projektekkel.

Tudományosan három nagyobb fókuszterületet határoztunk meg hosszú távra: ezek a vármegye területén található római úthálózat vizsgálata és rekonstrukciója, ehhez kapcsolódóan a római településszerke-

¹ Régész, igazgató, Laczkó Dezső Múzeum, e-mail: petervary.brigitta@ldm.hu

zet rekonstrukciója, különös tekintettel a kőépületekre, valamint a lakossági bejelentés nyomán előkerült lelőhelyek hitelesítése. Ezekhez kisebb, elsősorban kutatóintézetekkel, egyetemekkel közösen folytatott projektek kapcsolódnak.

A múzeum programjához csatlakozott önkéntesek számára minőségi, tartalmas időtöltést és tudásátadást szeretnénk biztosítani.

A PROGRAM FELÉPÍTÉSE

A programról rendszeres beszámolók jelennek meg a közösségi oldalakon. Itt minden esetben igyekszünk feltüntetni a csatlakozni vágyóknak a kapcsolatfelvételül szolgáló email címet, mely a program vezetőjéhez és annak helyettes munkatársához van bekötve. A részvétel előfeltétele egy személyes beszélgetés a programot irányító szakemberekkel. Ennek során ismertetjük a szabályokat és a kommunikációs csatornákat, valamint a program céljait. A jelentkezőt igyekszünk megismerni, így például rákérdezzük, rendelkezik-e kapcsolódó gyűjteménnyel, mikor kezdte a fémkeresőzést, merre járt, mit csinált a leletekkel, milyen gépe van, miért kezdte el, miért csinálja, van-e valami különleges vágya, illetve kíváncsiak vagyunk rá, milyen elvárásai vannak a jelentkezőnek a múzeummal szemben. A Laczkó Dezső Múzeumnál alapkövetelménynek tekintjük, hogy ha valaki a jogi háttér megismerése előtt kipróbálta a gépét, a talált leleteket a programhoz való csatlakozás előtt adatokkal együtt adja le a múzeumnak.

TEREPI ALKALMAK

A terepi alkalmak során, amikor nagyobb területek kutatásáról van szó, nem szoktunk létszámkorlátot szabni. Azonban amikor kisebb a terület mérete, a Facebook-csoporton belül meghirdetett programra jelentkezők sorrendjében kijelölt önkéntes kutatóval/kutatókkal megyünk ki (1–2. képek).

A terepen a kutatás megkezdése előtt minden alkalommal rövid elméleti oktatást tartunk, amelynek keretében ismertetjük a módszereket és a terepi szabályokat, elismételjük a rögzítendő információkat és a kutatási terület behatárolását, stb. (munkavédelem, GDPR). A részt vevők nyilatkozattal ellátott jelenléti ívet írnak alá az elhangzottak tudomásul vételéről. Fontosnak tartjuk a csoportképet is, amely csapatépítő jelleggel is bír (3. kép). A leletek bemérését, amennyiben megfelelő mennyiségű szakember áll rendelkezésre és a terepviszonyok is megengedik, a múzeum végzi RTK segítségével. Ilyenkor a kutatás elején kiadott, szalaggal kötött hurkapálcák letűzését kérjük a kutatásban részt vevőktől, a leletanyag otthagyasával. Sokkal gyakoribb, hogy a leletanyagot mindenki maga gyűjti, és Locus applikáció vagy kézi GPS segítségével méri be a koordinátákat. A csomagolás egyenként, simítózáras műanyag zacskókba történik. Egységes nyomtatott cédulákra kerülnek az adatok: lelőhelynév, EOVS koordináták, találó neve, tárgy megnevezése. A terepi alkalmakkor minden esetben értesítjük a földtulajdonost is, és meghívjuk a kuta-

1. kép. Közösség terepbejárás Salföldön (2022)
(fotó: Laczkó Dezső Múzeum / LDM)

2. kép. Közösségi terepbejárás Salföldön (2022)
(fotó: LDM)

3. kép. Közösségi terepbejárás után Tálodon (2018)
(fotó: LDM)

hadtörténeti, illetve modern történeti érdekű tárgyakat is összeszűjtünk, amelyek bekerülnek a releváns gyűjteménybe, amennyiben a muzeológus (néprajzos, történész) szükségesnek ítéli. Egyes tárgytipusokat, például a gombokat, tűzszerszámokat, pipakupakokat tömegesen gyűjtjük a tipológiai és néprajzi elemzésekhez.

A bejárás végén együtt átnézzük a találatokat és a szakmai vezető beviszi őket a múzeumba.

A fémkeresős kutatások mellett műszer nélküli, kimondottan terepbejárás alkalmakat is szervezünk egyes projekteken belül. Itt különböző módszertannal elsősorban a területi egységekre eső kerámiatárgyak mennyiségét mérjük. A HUN-REN BTK Régészeti Intézettel közös, Herend melletti kutatások közül egy korábbi fazekastelep bejárásán alkalmaztuk ezt a módszert.

OKTATÁS

A program része a terepi ismereteket, dokumentációs ismereteket, minden régészeti korszakot, hadi anyagot és néprajzi tárgyakat áttekintő anyagismertetet, alapfokú tárgykezelési ismereteket, magánengedéllyel rendelkezők számára ÉTDR használatot magába foglaló oktatás. Ezt előadásorozat keretében szervezzük nagyjából másfél évente. Az előadásokat a múzeum munkatársai tartják, minden alkalommal más kolléga (4. kép).

Amennyiben pályázati forrás lehetővé teszi, külsős előadókkal is szervezünk előadásorozatot a vármegyét érintő régészeti témákból; ez a Veszprémi Múzeumegylet szervezésében zajlik.

LELETFELDOLGOZÁS

A dokumentáció elkészülte és a leletfeldolgozás elengedhetetlen része a folyamatnak és a programnak, hiszen ezek nélkül semmi értelme az egész tevékenységnek, az nem több, mint legális álcába bújtatott lelőhelyrongálás. Elengedhetetlen, hogy a

tásra is. Ha nem új lelőhelyről van szó, és felszíni leletek gyűjtésére is sor kerül, az önkormányzaton keresztül a helyi lakosokat is gyakran meginvitáljuk az eseményre.

A terepen mind a bronz-, mind a vas- és egyéb fém tárgyakat is begyűjtjük. Recens, illetve egyes néprajzi jellegű tárgyakat nem mérünk be. Az ólomvadékokat és ólomlövedékeket is mindig koordinátával ellátva szedjük fel. A fém tárgyak mellett a terepi jelenségeket, látható emberi beavatkozásokat is dokumentáljuk és bemérjük. A meghatározhatatlan tárgyakat is bemérve tesszük el a „könnyebb leválogatni, mint visszamenni érte” elv alapján.

Fontos kiemelni, hogy a programban nem csak régészeti tárgyakra koncentrálunk! Néprajzi és

VESZPRÉM MEGYE ÉVEZREDEI II. Veszprém megye a középkorban

Időpont: 2022. szeptember 3.
9:00–13:00

Helyszín: PANNON KÖZTÉR
(Veszprém Egyetem u. 10.)

9:30–11:00

PÁTKAI ÁDÁM SÁNDOR:
Szakralitás és életter a középkori
és újkori Veszprém megyében

11:30–13:00

GÖNCZI VIVIEN:
Szemelvények a középkori
Veszprém megye anyagi kultúrájából

A részvétel ingyenes, előzetes regisztráció nem szükséges.

 LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM

4. kép. Anyagismereti előadásorozat eseménye (fotó: LDM)

5. kép. Közösségi anyagfeldolgozás a restaurátor műhelyben (2020) (fotó: LDM)

megfelelő térképes dokumentáció elkészüljön és a központi nyilvántartásnak is bejelentsük a kutatást. Ebbe a folyamatba is igyekszünk bevonni önkéntes munkatársainkat (5. kép). A bekerülő leletek listázás után blokkokban kerülnek a külön a közösségi régészeti anyag feldolgozására foglalkoztatott rész-munkaidős restaurátorunkhoz. Kevésbé érzékeny anyag típusok esetén az elsődleges tisztításban, többi tárgy típus esetén a listázásban vehetnek részt a velünk együttműködő önkéntesek. Ilyenkor munkafolyamatoknak megfelelő létszámban, restaurátor és régész irányítja a munkát. Mindenki egy részfolyamatot végez (tisztítás, fotózás, leírás Excel táblázatba, átcsomagolás). A végére a régész számára olyan anyag áll össze, amit gyakorlatilag be tud másolni a nyilvántartó rendszerbe.

KÖZÖSSÉGI ALKALMAK

A közösségi régészeti programban fontosnak tartjuk a közösségépítés részeként a nem szakmai programokat is. Év elején kerül sor egy bográcsozós vagy szalonnasütős családi együttlétre az év indításaként, illetve év végén van egy karácsonyi alkalom, amikor az éves eredményeket is összefoglaljuk. Eddig kapacitás hiányában több ilyen alkalomra nem került sor, de terveink közt szerepel ezek bővítése.

PROJEKTEK ÉS EREDMÉNYEK

Jelenleg is zajlik több kisebb projektünk, így többek között egy középkori faluhely kutatása Bakonyjákó mellett, a néprajz és régészet határán mozgó „Bor régészete” projekt. Saját engedéllyel (nem régészeti érdekű területre) rendelkező kutatóinkat főleg a Bakony erdős területeinek felmérésére igyekszünk irányítani. Eddig kiugró eredményként könyvelhető el a kutatások során egy limoges-i kancsó pár, amely Molnár Miklós találatá Péterváry Tamás terepbejárásán, illetve egy 154 darabból álló 16. századi ezüst kincslelet, amelyet Krámlí Zoltán talált saját engedéllyel történt bejárásán, majd múzeumi hitelesítéssel (a szakmai feldolgozást Gönczi Vivien végezte). Az egyik legjelentősebb projekt egy Nagyvázsöny határában azonosított sírépület, amelynek feltárása is megtörtént tervásatások keretében.

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁSOK

A régész által vezetett terepbejárásokon nem adunk együttműködési papírt önkénteseinknek. Amennyiben valaki önállóan szeretne fémkeresős bejárást folytatni, ehhez egyrészt szükséges a kölcsönös bizalom kiépítése a múzeum szakembereivel, másrészt gyakorlati és elméleti tudás, amelynek birtokában a múzeum felelősséget tud vállalni, hogy régészeti emlékek előkerülése esetén azokat felismeri a fémkeresős kutató és értesíti a múzeumot. Mielőtt együttműködési megállapodást kötnénk valakivel, két év részvétel szükséges a múzeum programjában, legalább egy oktatási alkalmon és régész vezette öt terepi kutatáson való részvétel, illetve két beruházáshoz kapcsolódó megfigyelés mellett való fémkeresős közreműködés a megkívánt feltételek.

A Kormányhivataltól kapott engedélyek birtokában önállóan, *nem régészeti területen* kutatókat bátorítjuk, hogy a későbbiekben tervezett projektek területeit kutassák, térképezzék fel – jelenleg a Bakony erdős területeit.

KOMMUNIKÁCIÓ

A programra való jelentkezéshez, érdeklődéshez a honlapon található egy központi email-cím (kozosse-giregeszet@ldm.hu), amely a programban részt vevő régész munkatársakhoz vannak bekötve. A kezdeti

kommunikáció általában ezen keresztül történik. A személyes elbeszélgetés után a programok meghirdetése, terepi fotók megosztása, felmérések és egyéb információáramlás zárt Facebook-csoportban zajlik.

JÖVŐBELI TERVEK

A programot igyekszünk folyamatosan alakítani, hogy minél hatékonyabban működjön, és a visszajelzések alapján is jobbítsuk. A római kori településhálózaton belül jelenleg egy nagyobb projektet indítottunk útnak, amely a Balaton-felvidéki római kőépületeket méri fel. Ebben az önkéntes kutatók szerepét is igyekszünk növelni, hiszen nemcsak a terepi kutatásokba, hanem a megelőző adattári kutatásba is bevonjuk őket. Hosszú távú terveink közt szerepel a bakonyi római kori útvonalak rekonstrukciója, valamint a bakonyi halomsírok komplex felmérése.

A programon belül eddig is hangsúlyosan szerepelt a hadi örökség gyűjtése és feldolgozása. Jelenleg a Hadtörténeti Intézet és Múzeummal közösen tervezünk egy együttműködést indítani a vármegye területén a II. világháborúhoz köthető repülőgép-maradványok felkutatására és bemutatására.